

УДК 792.8.011(477)

ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Лілія САВЧИН

*Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Залізнична, 2, Рівне, Україна, 36000
тел.: (+380362) 432114, (+38097) 6627716, e-mail: liliasavchin@gmail.com*

Проаналізовано хореографічне мистецтво в культурі й освіті України. Поліфункціональна мотивація танцю знаходить своє виявлення у різних сферах. Розкрито культурознавчий аспект танцю на тлі історичних досліджень та мистецтвознавства.

Ключові слова: хореографія, культура, мистецтво, освіта.

Досягнення хореографії у площині культурно-освітнього простору є об'єктом наукових досліджень, предметом зацікавлення хореографів, сферою діяльності танцівників, ареною для пропаганди здорового способу життя та демонстрації фізичних можливостей людини, сферою зацікавлення широкої глядацької аудиторії.

Нині хореографічне мистецтво розглядають крізь призму філософії, педагогіки, психології, історії, культурології, мистецтвознавства та низки інших наук. Його функціональна універсальність є засобом формування гармонійної особистості. Підтвердженням цього є розвідки на рівні наукових досліджень, на тлі результативності яких вибудовуються концептуальні основи інтеграції хореографії у різні сфери діяльності.

Мета статті полягає у поліфункціональному обґрунтуванні хореографічного мистецтва в контексті культури та освіти сучасної України.

Мистецтво хореографії вивчають у навчальних закладах освіти, актуалізують шляхом участі в танцювальних ансамблях закладів культури і мистецтв.

Танець багатогранний за власною сутністю – вибудовуючи систему психологічного комфорту, уможлиблює компенсацію негативних емоцій, сприяє їх трансформації на позитивні. Адекватне усвідомлення танцю учасника хореографічного колективу сприяє розвитку самосвідомості та власної значущості.

Творення руху як основи мистецтва хореографії, зображення реальності засобами танцю, надихають танцівника на осмислення власного буття, особної ролі у формуванні гармонійної особистості, зараджує єдності людини з простором культури та освіти. Танець як складний, культурний і багатофункціональний феномен та об'єкт наукових розвідок у різні часи привертав увагу багатьох дослідників.

Про мистецтво як механізм впливу на людину йдеться з періоду Давньої Греції і до нині. Починаючи з античності, танець розглядали і аналізували в естетичному, філософському, педагогічному і медичному аспектах. У дослідженнях античних філософів – Арістотеля, Дамона, Піфагора, Платона, Протагора, Сократа і інших – проблеми “мусических” мистецтв (танець, музика, поезія) займали провідне місце.

Аналіз літератури засвідчує, що ця традиція увірвалася в Новий час – проблеми танцювального мистецтва відображалися далеко на периферії, поза сферою основних напрямів науки.

Позаяк, дискусії щодо концептуального аналізу “катарсису” – очищення, історичного підґрунтя хореографії, психолого-педагогічні чинники, філософські основи впливу на особистість знаходять своє відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Вагомими є наукові дослідження про значення хореографічного мистецтва у процесі творчої діяльності людини. Дослідники хореографічного мистецтва (Г. Березова, О. Бурля, А. Ваганова, К. Василенко, В. Верховинець, А. Гуменюк, С. Забрєдовський, П. Коваль, В. Костровицька, О. Мартиненко, Т. Сердюк, О. Таранцева та ін.) акцентують увагу на духовному збагаченні “людини танцюючої”, національно свідомої особистості у розвої соціокультурного вектору. Особливо цікавими є роботи І. Герасимової та В. Уральської щодо дослідження походження танцю та його зв’язку з вихованням та освітою. Історико-культурний контекст танцю проаналізований в роботах Г. Алієва, Т. Бадмаєвої, С. Жукенової, Ю. Чурко.

Огляд наукових джерел (Г. Богданов, І. Дубник, А. Солодовніков та ін.) доводить, що чимало досліджень в царині хореографічного мистецтва мають культурологічний та мистецтвознавчий характер.

Чимало мистецтвознавчих робіт розглядають художній образ у танці (І. Дубник, П. Карп, Т. Кафарова). Професійну хореографічну обдарованість досліджували П. Коловарський, І. Сосніна. Сутнісно-змістова основа та осмислення природи рухів вивчали А. Волинський, Ф. Лопухов, Р. Захаров та інші.

Для опрацювання досліджуваної проблеми базовими є роботи про закономірності освітнього процесу (С. Архангельський, Н. Астафєва, Е. Білозерцев, А. Маркова). Організація особистості хореографа в середовищі культури і мистецтва викладені у працях А. Ваганової, К. Голєйзовського, А. Мессерера, Н. Тарасова.

Користуються популярністю чисельні есе, навчальні посібники вітчизняних авторів І. Аксьонова, В. Годовський, Д. Шариков, В. Колногузенко, Л. Савчин, Т. Сердюк, О. Мартиненко.

Самостійну групу джерел становлять праці зарубіжних педагогів К. Блазиса, Ж. Новєрра, Ф. Тальйоні та інші, де визначено механізми успадкованих традицій в педагогіці танцю.

Серед сучасних педагогічних досліджень у яких висвітлено проблематику хореографічної освіти, варто назвати кандидатські та докторські дисертації А. Алферової, А. Брусниціної, Е. Валукіна, В. Нікітіна, В. Нілова, М. Боголюбської та інших.

Переважна більшість публікацій, щодо сфери хореографічної діяльності є мистецтвознавчими. Їх можна використовувати в якості концептуальної основи для опрацювання педагогічних технологій підготовки хореографів.

Цікавими для дослідників є низка наукових праць педагогічної і психологічної спрямованості. За статусом вони належить до методик викладання хореографічних дисциплін. Найчастіше методики викладання мають спеціалізоване предметне обґрунтування, де відсутні загальнодидактичні основи. Зазвичай, предметні методики не формують у повному обсязі уміння студентів переформатовувати знання в діяльність.

Танець сприяє ґрунтовній художній розвиненості людини. Проте художня розвиненість ще не є панацеєю для розвитку духовних ресурсів особистості, як стверджує М. Каган, “не гарантує повною мірою його естетичної розвиненості” [5, с. 20]. Адже потреба в мистецтві визначається насамперед естетичною культурою й емоційною сприйнятливістю особистості. Відтак, без естетичного впливу на людину, мистецтво є малоефективним. Тому наслідком естетичної спрямованості є формування гармонійної особистості. Танець позами, жестами, мімікою, рухами, малюнком і композицією розповідає, показує, вчить, виховує. Танець своєрідний транслятор, механізм передачі життєвого досвіду культурної системи.

З цього приводу Е. Корольова зазначила, що головні підходи до дослідження танцю нагадує рух думки в “замкнутому просторі”: танець уподібнений до природи, почуттів і настроїв людини (С. Коуен); танець як виразник емоцій людини (Дж. Еммерсон); танець розкриває суть і форму необхідних ліній руху (А. Левінсон).

Проте існують деякі концепції, що суперечать ідеям походження хореографічного мистецтва: концепція “танець тваринного світу” (У. Сорелл); космологічна концепція Х. Елліса; концепція “життєво необхідних” комунікативних зв’язків А. Ламакса; концепція “фізіологічної” природи танцювального руху Р. Арнхейма [6, с. 8, 19, 22].

Танець як реакція на прояви характеру та своєрідне, візуальне вираження почуттів особистості розглядає О. Шевнюк [9, с. 23]. Танець еволюціонує завдяки візуальним засобам, до яких належать музика, ритм, симетрія та рисунок, що є формотворчою основою цілісності орнаментики танцю. Окрім перелічених, чи не головним елементом форми танцю є його композиція, структура, які надають сутнісну завершеність змісту танцювального твору. Композиційність танцю формують співвідношення елементів його змісту, їх розташування, це своєрідний взаємозв’язок чи встановлення певних пропорцій між ними відповідно до художньої оцінки життєвого явища, що замальовується у танці.

Хореографічне мистецтво якнайскравіше запатентує усвідомленість необхідності мистецтва в житті і набуття естетичного досвіду хореографом, що є специфічною програмою його ж соціальної поведінки. Воістину, розкриття особистості танцівника в культурно-освітньому просторі відбувається завдяки індивідуальним рисам характеру й особистісним якостям. Відтворюючи життєві події він, танцівник, відшукує власні уявлення про виразність танцю, розмірковуючи про майбутній образ. Різновидова розмаїтість танців (народний, бальний, сучасний) підтверджує зазначене міркування.

Народний танець, відтворюючи життя, побут, звичаї і традиції українського народу, створює образи, які розкривають національну специфіку – волелюбність, героїзм, звитягу і завзятість, дотепність і життєвий досвід. Мудрість та естетична спадщина українського народу, із покоління до покоління, передається шляхом хореографічного мистецтва. Теоретик українського народного танцю, В. Верховинець вважав, що в художніх образах танцю розкриваються найкращі риси національного характеру [2].

Демонструючи народний танець, учасники відтворюють національний характер та стилеву специфіку певної території, що відображається не лише з допомогою адекватної лексики, а й іншими засобами – вбранням, кольором, певною атрибутикою. Важливо, щоб педагог-хореограф приділяв увагу означеним засобам, забезпечував збереження колориту та деяких запозичених рухів танцю різних регіонів.

Подвижницьку роботу з вивчення та пропаганди українського народно-сценічного танцю проводить численні аматорські колективи, які діють у середовищі культури.

Побутовий танець минулих століть, почасти виокремив з-поміж видового розмаїття хореографії, бальний танець. Вивчення бальних танців на рівні як історичного аналізу так і втілення його у культурно-освітню сферу, вагоме для пізнання певних традицій різних історичних епох й важливе для кращого розуміння звичаєво-побутової сторони життя певних верств населення.

Бальний танець став предметом досліджень та записування в епоху Відродження (“Орхесографія” Ж. Табуро). Від початку XVII століття у Франції до наших днів бальний танець функціонує як високе мистецтво. Конкурси та фестивалі виокремлюють бальну хореографію з-поміж інших видів танцю – специфіка поведінки, манери міжособистісних комунікацій, костюми.

Власне обличчя у хореографічному середовищі має сучасний танець – стрімко увірвався у вітчизняний простір, окреслюючи оригінальну динаміку молодіжної субкультури. Сучасний танець – це своєрідне шоу, потужний номер будь-якої концертної програми. У мистецтвознавстві сучасний танець розглядають як вид сценічного мистецтва, що презентує певну сюжетну танцювальну мініатюру здебільшого розважального змісту, для якого характерні ритмопластичні лаконічні засоби виразності, драматургічна завершеність, ідейність. Зазвичай – це стилізований танцювальний номер з наскрізним сюжетом та елементами різновидових танцювальних рухів.

Термін “сучасний танець” містить у собі різну стилеву хореографію. Під впливом класичного танцю та народних мотивів багатьох країн сформувало чимало технік.

Мистецтво є естетичною домінантою в соціумі. У сучасних умовах хореографія має здатність формувати інтерес у дітей та молоді, до різножанрового мистецтва, реалізувати численні завдання художньо-вихованих та просвітницьких цілей.

Отже, танець у культурно-освітньому просторі як механізмом одкровення духовно-естетичної форми певної епохи завдяки переосмислення пластичного мовлення, провідним засобом якого постає рух.

Інтегруючи досягнення хореографічного мистецтва в основу діяльності хореографа-балетмейстера чи танцівника, актуальними є функції, які забезпечують розвиток особистості шляхом світопізнання у художніх образах, ступінь особистісних фундаментальних потреб. Адже хореографічна освіта це створення образу себе, світу танцю. Образ може формуватися завдяки зовнішнім чинникам, проте краще, якщо людина вибудовує його особисто. Відтак, хореографія створює тло для становлення особистості шляхом входження у світ культури. Саме культура виконує формотворчу роль особистості. Танцюючи, особистість примножує мудрість попередніх поколінь – саме завдяки хореографії можливо переноситися в минуле й набувати художньо-естетичного досвіду, “переселятися” в інші країни, епохи. Тобто для учасників танцювального колективу це не зайва можливість вивчати культури інших народів, їх історію, побут, традиції, звичаї. Про це свідчать пов’язані художньо-естетичні хореографічні образи з реаліями життя, які “вимальовуються” у танці.

У навчально-виховних закладах освіти хореографія функціонує як засіб естетичного спілкування, що забезпечує обмін почуттями, смаками, уподобаннями. Бо танець має здатність втілювати, зберігати і відтворювати духовні цінності, які жодним іншим шляхом не можуть іманентно перетворитися у суспільне надбання.

На виняткові можливості мистецтва, його специфічні якості постійно звертає увагу в своїх працях художник і педагог Б. Неменьський: “Ніщо, крім мистецтва, – пише він, – не здатне відтворити чуттєвий досвід багатьох поколінь. Твір мистецтва може передати приниження раба чи біль самотності і залишитися при цьому молодою людиною сучасності. Тому саме такий вплив мистецтва формує душу, збагачує людський особистий досвід велетенським досвідом людства” [8].

Хореографічне мистецтво є способом пізнання цінностей буття, отже, спонукає особистість дивитися на світ ціннісними категоріями. Унікальність хореографії в тому, що вона передбачає світосприйняття як думкою, так і переживанням цієї думки. Отже, учасники танцювального колективу мають спроможність занурюватися у певні рольові ситуації в житті. І завдяки танцю вони переживають те, що в реальному житті для них може залишитися *terra incognita*. Це своєрідний спосіб комунікації зі світом, який передбачає не стільки логічні переконання, скільки розширення реального життєвого досвіду через ціннісне ставлення до світу [1].

Визначаючи хореографічне мистецтво як концентрацію життя, можна будувати модель художнього сприйняття. На думку Л. Виготського “розумні емоції” мистецтва виникають у процесі творчості і переробки певних життєвих почуттів. Концепція Л. Виготського – це, перш за все, індивідуально психологічне сприйняття художніх цінностей, коли вступають до взаємодії мистецтво й особистість як соціальні сутності, як різні соціальні структури. Розкриття специфіки художнього сприйняття допомогло вченому окреслити його велику соціальну значущість, як узагальненої техніки почуттів, знаряддя суспільства, за допомогою якого воно залучає до соціального життя найбільш інтимні і найбільш особистісні сторони нашої суті [3, с. 317].

З огляду на це, опорними функціями хореографії є перетворювальна, інформаційна, когнітивна, комунікативна, нормативна, знакова, аксіологічна. Високі інформаційні технології сприяють збільшенню функціональної спрямованості, тому їх кількість та сутнісна наповнюваність динамічно інтенсифікується. Провідним постулатом хореографічного мистецтва є удосконалення рухових функцій. Адже провідними компонентами хореографії є фізичні дані (крок, стрибок, виворітність, гнучкість), артистизм, музичність, координація), які є складовими технічної та художньої архітектури екзерсису.

Специфіка хореографічної освіти полягає в тому, що в основу будь-якого педагогічного методу закладена модульна оцінка (за рух чи комбінацію), що визначає рівень рухових навичок і є первинним критерієм координації в хореографії. Технології навчання і технологія контролю в навчальних закладах освіти (підготовка хореографів) є на різних рівнях. Технології контролю “відстають” від навчальних технологій. Це зумовлено тим, що процедуру оцінювання здійснює фахівець вузької сфери. Частіше всього він зосереджений на змісті предмета, а не на системному управлінні підготовки фахівця. Навчаючись у вищі, студент цілком довіряє себе педагогу-хореографу і його мотивація різко зростає, якщо педагог окреслить програму дій на увесь період навчання.

Мета навчання хореографа передбачає формування окремих навичок і вмій у конкретних умовах. У змісті загальної освіти превалюють одні і ті ж уміння та навички, а в хореографічній освіті мета і зміст не збігаються. Мета хореографічної освіти – творення людини як особистості, піднесення його потреб; змістом – культура. Тому підготовка фахівців-хореографів має носити фундаментальну.

Установка предметної “непотрібності” в діяльності хореографа недопустима і аморальна. Фундаментальні знання мають здатність довше зберігати власну цінність.

Провідним резервом активізації мистецької діяльності в закладах освіти й установах культури є різні форми колективних та групових робіт. Умови сучасного соціуму уможливають упровадження колективної спрямованості різних за характером форм занять хореографічним мистецтвом. Серед них – спільне виконання творчих завдань учасниками танцювального колективу, колективне обговорення хореографічного номера, що є предметом підготовки (сольний чи груповий), організація і участь у проведенні різноманітних інтегрованих заходів.

Творча діяльність учасників танцювального колективу викликає у їх більшості усвідомлення значущості своєї участі, як важливої сегменти колективної творчості.

Як предмет наукового дослідження колективна творчість та, як модель виховання не є новою. Класики педагогіки ХХ століття А. Макаренко та Д. Дьбю висловлювали схожу концептуальну спрямованість у питаннях виховання в колективі.

Нагальні проблеми минулого століття впевнено крокують у сучасному просторі – у різних країнах поширюється напрям “community” (спільна діяльність групи чи колективу), що знаходить реалізацію, як у клубах за інтересами, так і інших колективних формуваннях. Іншими словами, (за З. Фрейдом) діяльність особистості в колективі дає їй певні можливості до самовираження, самореалізації, самовпевненості, самооцінки і, в підсумку – досягнення рівноваги особистості з оточенням [10, с. 57].

Діяльність є специфічною та своєрідною сферою духовного життя. Справді, спілкування між учасниками танцювального колективу в культурно-освітньому просторі цінне тим, що “яскраво виявляється індивідуальна самотність” кожного учасника, розвивається і поглиблюється коло його почуттів, загострюється осмислення тих явищ, які раніше не були предметом зацікавлення. Відтак, удосконалюється емоційно-почуттєва сфера та інтелектуально-пізнавальні можливості особистості.

Зазначений процес набуває статусу важелів лише тоді, “коли людина ставиться до роботи з любов’ю, коли вона свідомо бачить у ній радість, розуміє користь і необхідність праці, коли праця стане для неї основною формою прояву особистості й таланту” [7, с. 72].

Оскільки хореографія за природою є мистецтвом істинно синтетичним, тому цілеспрямована діяльність танцівника, балетмейстера, педагога зорієнтовує людину не лише на здоровий спосіб життя, а засобами музики, образотворчого мистецтва та іншими скеровує на активність, емоційність, потреби та відповідну мотивацію, саморегуляцію, мораль, що є ключовими ознаками особистості. Відтак, відповідною спрямованістю особистості набутий художньо-естетичний досвід матеріалізується у практичній хореографічній діяльності. Тут у людині поєднується біологічне і соціальне, генетично обумовлене та сформоване протягом її життя [4].

Тобто хореографічне мистецтво у поєднанні з іншими видами мистецтва в культурно-освітньому просторі України моделює особистість, сприяє розвитку емоційної сфери, естетичної культури, моральних норм, розширює її пізнавальні інтереси та фізичні можливості. Мистецтво танцю – це інтегрована галузь, основою якої є творення прекрасного.

Список використаної літератури

1. *Богоявленская Д.* Психология творческих способностей : учеб. пособие / Д. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
2. *Верховинець В.* Теорія українського народного танцю / В. Верховинець. – [5-е вид.]. – К.: Музична Україна, 1990. – 152 с.
3. *Выготский Л.* Психология искусства / Л. Виготский. – М.: Лабиринт. 2008. – 370 с.
4. *Джеджерера К.* Основи педагогіки і психології: Навчальний посібник / К. Джеджерера, Н. Шагай. – Рівне : Волинські обереги. – 2011. – 392 с.
5. *Каган М.* Эстетическое и художественное воспитание в развитом социалистическом обществе / М. Каган. – Л. : Знание, 1984. – С. 20.
6. *Королева Э.* Танец и художественная культура. От возникновения человечества до первых великих цивилизаций / Э. Королева. – Минск : Армита, 1997. – С. 8,19,22.
7. *Макаренко А.* Избранные произведения : в 2-х т. Т. 2. /А. Макаренко. — М., 1978. – С.52.
8. *Неменский Б.* Педагогика искусства / Б. Неменский. – М. : Просвещение, 2007.
9. *Шевнюк О.* Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Л. Шевнюк. – К., 1995. – С. 23.
10. *Юсов Б.* Теория и практика эстетического воспитания в США / Б. Юсов // Искусство и дети. – М. 1969. – 57 с.

Стаття надійшла до редколегії 21.02.2014

Прийнята до друку 23.04.2014

CHOREOGRAPHIC ART IN CULTURAL EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE

Lilia SAVCHYN

Rivne Mate Humanitarian University

str. Zheliznodorozhnia, 2, Rivne, Ukraine, 36000

tel.: (+380362) 432114, (+38097) 6627716, e-mail: liliyasavchin@gmail.com

The choreographic art in the culture and education of Ukraine is analyzed in this article. Polyfunctional substantiation of dance finds its detection in various areas. Culturalogical aspect of dance on the background of historical research and art criticism is investigated.

Key words: choreography, culture, art, education.

ХОРЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИСКУССТВО В КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ УКРАИНЫ

Лилия САВЧИН

*Ровенский государственный гуманитарный университет
ул. Железнодорожная, 2, Ровно, Украина, 36000
тел.: (+380362) 432114, (+38097) 66 7716, e-mail: liliasavchin@gmail.com*

Проанализировано хореографическое искусство в культуре и сфере образования Украины. Полифункциональная мотивация танца находит свое проявление в различных сферах. Раскрыто культуроведческий аспект танца на фоне исторических исследований и искусствоведения.

Ключевые слова: хореография, культура, искусство, образование.